

‘Jaap Eden dronk, maar van wie z’n centen?
Had hij ‘t niet zélf eerlijk verdiend?’

MULTISPORTER PANDER: LEERMEESTER VAN EDEN – EEN INTERVIEW

Wim Zonneveld

Klaas Pander, de leermeester van Jaap Eden. Zelf ook een groot sportman. De man die in de tijd dat de sport nog in de kinderschoenen stond, onze kleuren met ere in het buitenland heeft verdedigd, die op ijs- en wielersport, op voetbal- en hockeyvelden prestaties van de eerste rang leverde die sportreputaties van grote buitenlanders brak en die Jaap Eden heeft opgekweekt tot de reus die hij later werd.

- Leeuwarder Nieuwsblad (9 december 1937).

Klaas Pander traint in St. Moritz, november 1889. Bron: *The Graphic* (11 januari 1890). Collectie Marnix Koolhaas.

Klaas, we willen je graag spreken over je samenwerking met Jaap Eden, die in januari 1893 leidde tot diens wereldtitel allround op het Museumterrein in Amsterdam. Maar eerst, kun je iets vertellen over je eigen sportcarrière? Je was toch vóór die tijd zelf ook een uitmuntend wedstrijdsporter?

‘Ik heb vele sporten beoefend: ik voelde me thuis op het ijs, in het water, op wielersport, op de velden. Ik deed in 1886 voor het eerst mee aan zwemwedstrijden in Amsterdam en in hetzelfde jaar aan wedstrijden in het hardlopen op het terrein achter het Rijksmuseum. Ik werd daar derde op de Engelse mijl. Maar mijn grote liefde was toch het ijs. Mijn favoriete afstand was de mijl, maar ook op de lange afstand kon ik goed mee. In 1888 won ik een 5 km. en een 10 mijl in Amsterdam en een wedstrijd Haarlem-Leiden. Ik heb zelf drie maal meegedaan aan de wereldkampioenschappen. In 1890 in Amsterdam had ik de wereldtitel binnen bereik. Ik had al twee nummers gewonnen en om kampioen te worden moest je er drie winnen. Maar ik werd ziek, kreeg influenza. Op het derde WK, ook weer in Amsterdam, werd ik op alle nummers tweede. In de eerste jaren van H.F.C. speelde ik in het eerste elftal en ik deed ook aan hockey en aan bandy.’

En de wielersport?

‘Op alle banen van ons land heb ik wedstrijden gereden. Op tweepersoons driewielers, op safety-tandems, maar ook alleen. Ja, dat was een andere tijd.’

Je mocht als eerste Nederlander in november 1889 naar een trainingskamp in St. Moritz in Zwitserland, hoe zat dat ook alweer?

‘We moesten in januari van dat jaar bij het WK in Amsterdam voor het eerst een buitenbaan en een binnenbaan rijden en ik vergat te wisselen, ik bleef een stuk te lang op de buitenbaan. Om het verlorene

weer in te halen heb ik gereden als een bezetene, en naar aanleiding daarvan zond men mij toen met de beroepsrijder Kingma naar St.-Moritz. Daar heb ik in die zes weken veel geleerd.'

Je vader had een in heel Haarlem bekende winkel voor woningdecoratie in de Kruisstraat. We hebben over hem wel eens geschreven gezien: 'Wat had hij een praatjes met iedereen. Zijn woorden werden door zijn grote gestalte en beslistheid aannemelijk gemaakt.' Werd je door je ouders gesteund bij het sporten? 'Aan de wanden van de meubelwinkel hingen mooie doeken, ik vond dat altijd prachtig. Mijn moeder breidde een muts voor mij die ik lang bij wedstrijden heb gedragen. Toen ik begon met wedstrijdzwemmen was mijn vader er steeds bij. Hij loofde ook kleine prijzen uit bij de verschillende races. Later werd het moeilijker. Ik moest eigenlijk meehelpen in de winkel, maar had geen tijd door al dat sporten. Die 'ouwe' gaf me flinke uitbranders als ik weer eens geld tekort kwam. Ik was Haarlems agent van de wielhandel Jansen in den Bosch, maar de zaken liepen slecht: niemand kocht zo'n nieuwe dure fiets. Ik probeerde geld bij hem te lenen. Ik zei: "Ben een eerlijke jongen: je ziet het terug." Maar hij wilde er niet aan.'

Dank je, Klaas. Dan over naar Jaap Eden, of 'Japie', zoals hij genoemd werd toen zijn successen zich aaneen begonnen te rijgen. Hoe hebben jullie elkaar ontmoet?

'Jaap heeft het zelf een paar keer verteld; hij leerde al schaatsenrijden op z'n vierde. Hij woonde in Santpoort en krabbelde heel alleen op de slootjes. Als ik trainde, begon hij achter mij aan te rijden om het te leren. Zo hebben we elkaar ontdekt. Ik verkocht hem voor vijf poppies een paar oude Wichers-De Salis-schaatsen. Dat was een type dat ontworpen was door de destijdse bondsbestuurders. Ik weet nog goed dat ik tegen Pim Mulier zei: "Zoals die jongen rijdt, heb je het nog nooit gezien. Hij vliegt over het ijs alsof het hem geen moeite kost." Toen Jaap vijftien was, leende ik hem mijn eerste wedstrijdfiets, en na het schaatsen kreeg hij ook succes in het wielrijden. Maar daar had ik niet de hand in. Frans Netscher was toen z'n begeider, als ik het mij goed herinner.'

Vertel eens hoe het was bij het wereldkampioenschap in 1893, met Jaap als rijder en jij als coach.

'Jaap reed geweldig. Pim Mulier en ik stonden samen langs de kant, en ik weet nog goed dat Pim Japie naar zijn tactiek vroeg. "Moorden! Dood jakkeren!"; zei die. Och, wat was dat kleine ding kwaad, hij kon wel

een huis aan. En dan na afloop. Toen het op de tribune bekend werd, dat-ie wereldkampioen was geworden... Je had het moeten horen, steeg er een applaus op, dat steeds sterker werd, over de gehele baan gonsde het.'

En hoe gingen Jaap en jij met elkaar om?

'Pim Mulier heeft mij zijn "leermeester" genoemd, en zo zat het wel. Toen ik hem van nabij kende, was hij een ronde Hollandse jongen. Maar slordig. Toen hij op een keer van training uit Hamar kwam en in Groningen moest rijden, drie dagen voor het wereldkampioenschap, vroeg ik hem of alles in orde was. "Ja", zei hij, "ik heb mijn schaatsen pas laten slijpen." "En de braam?" vroeg ik. "Nou ja", antwoordde hij, "die mag jij er af rijden!" Ik had in 1894 een akkiefietje met 'm. Hij leek in Hamar iets te hebben met een Noors meisje, overigens allerliefst. Ze liep daar rond in een elegant winterpakje. Maar Jaap liet voor haar zelfs de wedstrijden schieten. Toen dat in Holland bekend werd, bagatelliseerde hij alles en noemde het een grap van Klaas Pander. Zo was Jaap. Hij was wereldkampioen schaatsen en ging wielrijden in Parijs, waar-ie ook al snel succes had. Ik weet nog goed: hij gaf een interview aan een Franse

Klaas Pander als wielrenner, met 'leerling' Jaap Eden. Uit fotokatern in: Peereboom, Klaas. *Van Jaap Eden tot Klaas Schenk*. Baarn: De Boekerij, 1972.

sportkrant, en hij werd gevraagd naar hoeveel prijzengeld hij al gewonnen had. “Ik verteer altijd meer dan ik verdien, zodat ik nooit heb kunnen tellen”, zei-die. En dat hij na zijn sportcarrière zou gaan leven van het geld dat zijn vader hem zou nalaten. Stoere praat was het, om die Parijse inktpot te pakken te nemen. Weet je, ik heb nooit van Jaap verloren. In 1891 sloeg ik hem een paar maal en toen ben ik opgehouden. Het volgend jaar zou hij me zéker genomen hebben, want Jaap werd een fenomene-nale rijder.’

Jaap is later, we kunnen het niet anders zeggen, wat aan lager wal geraakt. Heb je daar zelfiets van meegekregen en hoe je heb je dat beleefd?

‘Hij dronk, maar van wie z’n centen? Hij gooide met z’n geld, maar had hij ’t niet zélf eerlijk verdiend? Jaap was ‘n verdomd goeie kerel! Maar in de maatschappij kon zo’n beste, brave kerel toch niet blijven bestaan. Dezelfde maatschappij, die ook kampioenen wil.’

Er wordt tegenwoordig in St. Moritz en Davos aanzienlijk harder gereden dan vroeger. Waaraan denk je dat de sport die vooruitgang te danken heeft?

‘Dat ligt ten dele aan de veel betere schaatsen. Wij begonnen op Wichers-De Salis en dergelijke. We keken vreemd op toen we die liniaalschaatsen van die Amerikaan Donoghue zagen, we kenden de hoge Noren nog niet. Jaap Eden reed eerst op lage rode Noren, daarna op korte half-hoge. De rijders zijn nu veel beter geëquipeerd. Vergeet ook niet dat in den beginne onze jongens in de wedstrijd nog leerden, onder andere in het bochten nemen en in wedstrijd-techniek. Maar ook de lucht telt mee. In Zwitserland kan je in die hoge lucht fysiek veel meer presteren. De banen zijn nu veel en veel beter en de beroemde rijders starten niet, als de baan niet als een spiegel is. In onze tijd waren ze soms slecht, vooral die in Stockholm, met veel hobbels.’

De periode waar we het nu over hebben, ligt al weer een tijdje achter ons. Hoe gaat het met je?

‘Ach, je wordt ‘n dagje ouder. Wat zwak om de heupjes, maar het gaat goed.’

Klaas neemt afscheid van ons met een simpel slotwoord over zijn oude lievelingssport.

‘Schaatsenrijden is niet zo moeilijk. Als je je benen maar snel genoeg uitslaat en ze zo snel mogelijk weer terughaalt. Dat is het hele geheim.’

In februari verschijnt: Zonneveld, Wim. *Klaas Pander. Het bewogen leven van een vergeten sportheld. Tussen Pim Mulier en Jaap Eden*. Delft: Uitgeverij Elmar, 2017.

Bronnen

Moll, Maarten. *Jaap Eden. Wereldkampioen op de schaats, wereldkampioen op de fiets*. Amsterdam: Rap, 1996): 77; ‘Pander meldt zijn ontdekking aan Mulier’. Mulier, W. *Wintersport*. Haarlem: De Erven Loosjes, 1893, 111; Pim Mulier en Klaas Pander staan langs de kant als Jaap Eden wereldkampioen wordt: Amsterdam, 14 januari 1893.

Steendijk-Kuypers, Koos. ‘Bernardus Antonius Jansen (1861-1932), een pionier in de fietsbranche.’ *De Oude Fiets* 1 (2008): 4-11; citeert uit een briefwisseling tussen Jansen en Pander, aanwezig in het Gemeentearchief van ‘s-Hertogenbosch.

Haarlem’s Dagblad (25 oktober 1933): 17. ‘Toen Klaas Pander en Jaap Eden nog reden. Haarlemsche kampioenen op de schaats’; mede gebaseerd op een interview met Klaas Pander, ter gelegenheid van 40 jaar wereldkampioen Jaap Eden.

Leeuwarder Nieuwsblad (9 december 1937): 9. ‘Klaas Pander zeventig jaar’; mede gebaseerd op een interview. *Leeuwarder Nieuwsblad* (22 februari 1929): 9. Pim Mulier, ‘Elfstedentochten’; hij ziet ‘Klaas Pander zo nu en dan nog eens terug’.

Revue der Sporten 6, nr. 46 (1 april 1913): 722-725. ‘Jaap Eden, de grootste sportman, die ooit leefde.’ Leo Lauer bezoekt Jaap Eden, die dan werkt als chauffeur bij de Eerste Haarlemsche Automobielen Verhuurinrichting.

Sport in Beeld 4, nr.7 (14 februari 1928): 26-27. Leo Lauer, ‘Feuilleton. De Roman van Jaap Eden’; citeert onder meer uit een interview met Klaas Pander.

De Telegraaf (19 maart 1894): 1. ‘Bij Jaap Eden, na zijn terugkeer uit Hamar.’

De Telegraaf (11 februari 1889): 103. Couwenhoven, Ron. ‘Koude baden of kniebuigingen’, in de serie ‘Ijs en Weder’; over het trainingskamp van Klaas Pander en Marten Kingma in St. Moritz, november-december 1889.

De Tijd (29 oktober 1896): 2. ‘Jaap Eden geïnterviewd’: weergave van een interview met het Franse sportblad *Paris-Vélo*.

Het Vaderland (17 januari 1924): 3. Pim Mulier, ‘De Hollandsche overwinning in Zwitserland’; hij zette onder meer een boom op met Klaas Pander over de tijden van vroeger en nu.